

คัมภีร์ใบลานในฐานะตัวพลิกเกม

Palm-Leaf Manuscripts as a Game Changer

พระมหาพงศ์ศักดิ์ จานินโย, ดร.

Phramaha Pongsak Thaniyo, Ph.D.

ศูนย์วิจัยวัฒนธรรมพระพุทธศาสนาโลก มหาวิทยาลัยริวกู ประเทศญี่ปุ่น

Research Center for World Buddhist Cultures (RCWBC) Ryukoku University, Japan

Email: thaniyo.dcibs@gmail.com

ตอบรับบทความ (Received) : 20 เมษายน 2568

เริ่มแก้ไขบทความ (Revised) : 21 เมษายน 2568

รับบทความตีพิมพ์ (Accepted) : 24 เมษายน 2568

เผยแพร่ออนไลน์ (Available Online) : 30 เมษายน 2568

บทคัดย่อ

คัมภีร์ไบเบิลนี้ได้ทำหน้าที่เก็บรักษาคำสอนของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า เพื่อส่งต่อคำสอนอันทรงคุณค่าจากรุ่นสู่รุ่น ยาวนานกว่า 2000 ปี หากแต่ความยากในการดูแลรักษาและเทคโนโลยีที่เปลี่ยนไปในปัจจุบัน ทำให้ความสำคัญของคัมภีร์ไบเบิลลดน้อยถอยลงไปทุกที

อย่างไรก็ดี แม้เราจะมีพระไตรปิฎกฉบับพิมพ์ที่ใช้กันอยู่แพร่หลายในปัจจุบัน แต่นักวิจัยยังคงประสบกับปัญหาของ “คำอ่านที่ต่างกัน” ในที่แห่งเดียวกัน โดยในบางครั้งจะพบว่าความเห็นนั้นถูกแบ่งออกเป็น 2 ฝ่าย ซึ่งยากต่อการตัดสินใจในการเลือกคำอ่าน และหลักไวยากรณ์เองก็ยากที่จะบอกได้ถึงสิ่งที่ควรจะเป็น แต่เมื่อเรามีหลักฐานชั้นปฐมภูมิหรือคัมภีร์ไบเบิล ทำให้เราสามารถพิจารณา “คำอ่านที่ต่างกัน” นี้ได้อย่างมั่นใจมากขึ้น อันจะนำไปสู่ “คำอ่านดั้งเดิม”

ในบทความนี้ จะได้กล่าวถึงภูมิหลังของพระไตรปิฎกฉบับพิมพ์ทั้ง 4 ฉบับ รวมถึงหลักการในการคัดเลือกและตรวจชำระคัมภีร์ไบเบิลของโครงการพระไตรปิฎกฉบับธรรมชัย อีกทั้งยังยกตัวอย่างกรณีศึกษา acela/acelaka กรณีศึกษา dukkhasamudayaṃ/dukkhasamudayo ariyasaccaṃ รวมถึง dukkhanirodhaṃ/dukkhanirodho ariyasaccaṃ ซึ่งจากการศึกษาพบว่า acela และ dukkhasamudayaṃ ariyasaccaṃ รวมถึง dukkhanirodhaṃ ariyasaccaṃ มีความเป็นไปได้สูงที่จะเป็นคำอ่านดั้งเดิม ทั้งนี้เพราะมีคัมภีร์ไบเบิลเป็นกุญแจสำคัญในการศึกษาเปรียบเทียบคัมภีร์ ในฐานะของ “ตัวพลิกเกม”

คำสำคัญ: คัมภีร์ไบเบิล ตัวพลิกเกม โครงการพระไตรปิฎกฉบับธรรมชัย

Abstract

For over two millennia, palm-leaf manuscripts were instrumental in preserving and transmitting the teachings of the Buddha across generations. However, the challenges of preservation and the rapid advancements in modern technologies have gradually lessened their prominence.

Despite the widespread availability of printed Tipitaka editions, researchers frequently encounter “variant readings”—differing textual versions in identical passages. When scholarly opinions diverge, grammatical analysis alone is often insufficient to determine the correct reading. However, when we access primary sources or palm-leaf manuscripts, it allows for a more confident examination of these variants and the potential identification of “original readings.”

This article explores the background of the four main printed Tipitaka editions and details the selection and verification processes for palm-leaf manuscripts used in the Dhammachai Tipitaka Project. Through case studies such as “acela/acelaka,” “dukkhasamudayaṃ/dukkhasamudayo ariyasaccaṃ,” and “dukkhanirodhaṃ/dukkhanirodho ariyasaccaṃ,” the study concludes that “acela,” “dukkhasamudayaṃ ariyasaccaṃ,” and “dukkhanirodhaṃ ariyasaccaṃ” are strongly indicated as the original readings, demonstrating that palm-leaf manuscripts are an essential key for resolving ambiguities in comparative textual studies as “a game changer.”

Keywords: Palm-Leaf Manuscript, Game Changer, Dhammachai Tipitaka Project

1. บทนำ

ในการรักษาและสืบทอดคำสอนอันทรงคุณค่าของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าภายหลังจากที่พระพุทธองค์ทรงดับขันธปรินิพพานไปนั้น ได้อาศัยรูปแบบของมุขปาฐะถึง 400 ปีเศษ จึงได้มีการจารจารึกลงเป็นตัวอักษร ซึ่งเป็นที่มาของคัมภีร์ใบลาน และคัมภีร์ใบลานนี้ได้ทำหน้าที่เก็บรักษาคำสอนของพระสัมมาสัมพุทธเจ้ายาวนานกว่า 2000 ปี トラบเมื่อวิทยาการด้านการพิมพ์และเทคโนโลยีสารสนเทศในปัจจุบันมีความเจริญก้าวหน้า ทำให้มีพระไตรปิฎกฉบับพิมพ์และฉบับที่เผยแพร่ออนไลน์ในรูปแบบต่าง ๆ ซึ่งถือเป็นเรื่องที่น่ายินดีที่ทำให้ผู้คนสามารถเข้าถึงคำสอนในพระพุทธศาสนาได้ง่ายขึ้น แต่ในขณะเดียวกัน ก็อาจเป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้คัมภีร์ใบลานได้รับการดูแลและให้ความสำคัญไม่เท่าที่ควร กอปรกับผู้เชี่ยวชาญด้านอักษรโบราณก็มีจำนวนลดน้อยถอยลงไปทุกที จึงเป็นเหตุให้คัมภีร์ใบลานดังกล่าวเสื่อมสลายไปอย่างน่าเสียดาย

อย่างไรก็ดี ยังมีหลายหน่วยงานทั้งภาครัฐและเอกชนได้ถูกก่อตั้งขึ้นมา เพื่อบูรณรักษาคัมภีร์โบราณที่บูรพาจารย์และบรรพชนได้รักษาคัมภีร์โบราณเหล่านี้ไว้ ให้อนุชนรุ่นหลังได้รับมอบสมบัติอันล้ำค่าและมีโอกาสในการศึกษาต่อไป ซึ่งหนึ่งในจำนวนนี้ คือโครงการพระไตรปิฎกฉบับธรรมชัย (Dhammachai Tipitaka Project) โดยดำริของพระครูบาไชยบุญย์ ธรรมชัย วัดพระธรรมกาย ในบทความนี้ จะได้กล่าวถึงการศึกษาเปรียบเทียบคัมภีร์ใบลานและพระไตรปิฎกฉบับพิมพ์ 4 ฉบับหลัก โดยยกกรณีศึกษาของ “คำอ่านที่ต่างกัน” (variant reading) ซึ่งจะให้เห็นถึงความสำคัญของคัมภีร์ใบลานอันเป็นหลักฐานชั้นปฐมภูมิ ในฐานะ “ตัวพลิกเกม” หรือ “game changer”

2. พระไตรปิฎกบาลีฉบับพิมพ์ในปัจจุบัน

ปัจจุบันได้มีพระไตรปิฎกบาลีฉบับต่าง ๆ ที่ได้รับการจัดพิมพ์ขึ้น อาทิ พระไตรปิฎกบาลีฉบับสยามรัฐ (อักษรไทย) ฉบับฉัฐฐสังคีติ (อักษรพม่า) ฉบับพุทธชยันตี (อักษรสิงหล) ฉบับสมาคมบาลีปกรณ์หรือ PTS (อักษรโรมัน) ซึ่งพระไตรปิฎกบาลีฉบับพิมพ์ทั้ง 4 ฉบับนี้ ถือเป็นฉบับที่นักวิชาการได้อาศัยในการศึกษาวิจัยด้านคัมภีร์และหลักคำสอนในพระพุทธศาสนาเถรวาทมานานนับร้อยปี¹

2.1 พระไตรปิฎกบาลีฉบับสยามรัฐ

พระไตรปิฎกบาลีฉบับสยามรัฐ (อักษรไทย) ได้รับการตรวจชำระและจัดพิมพ์ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 7 ในปี พ.ศ. 2473 มีจำนวนทั้งหมด 45 เล่ม ซึ่งพระไตรปิฎกบาลีฉบับสยามรัฐนี้ได้อาศัยต้นฉบับจากพระไตรปิฎกบาลีฉบับพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 ซึ่งจัดพิมพ์ขึ้นเนื่องในศุภวาระมงคลที่พระองค์ทรงครองสิริราชสมบัติครบ 25 ปี ในปี พ.ศ. 2435² ซึ่งเป็นครั้งแรกที่พระไตรปิฎกบาลีถูกจัดพิมพ์ขึ้นด้วยอักษรไทย โดยที่ฉบับพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 นี้ มีต้นฉบับหลักที่สันนิษฐานว่า อาศัยพระไตรปิฎกโบลานฉบับทองใหญ่และฉบับทองน้อยที่สร้างขึ้นในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก รัชกาลที่ 1 ซึ่งจารึกด้วยอักษรขอม³

1. นอกจากนี้ ยังปรากฏพระไตรปิฎกบาลีฉบับสถาบันวิจัยวิปัสสนาแห่งประเทศไทย (อักษรเทวนาครี) ฉบับนาถันทา (อักษรเทวนาครี) ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย (อักษรไทย) ฉบับลาวรัฐ (อักษรลาว) ฉบับกัมพูชา (อักษรขอม) ฉบับมหาสังคายนาสากลนานาชาติ พ.ศ. 2500 (อักษรโรมัน) เป็นอาทิ ที่ได้รับการจัดพิมพ์ขึ้นในวาระต่าง ๆ
2. พระไตรปิฎกบาลีฉบับพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 นี้ ถือได้ว่าเป็นพระไตรปิฎกบาลีฉบับพิมพ์ฉบับแรกของโลก หากแต่ในครั้งนั้นมีจำนวนเพียง 39 เล่มเท่านั้น ซึ่งคัมภีร์ที่ไม่ปรากฏในครั้งนั้น โดยมากอยู่ในส่วนท้ายของพระสูตรต้นตปิฎก ขุททกนิกาย ได้แก่ วิมานวัตถุ เปตวัตถุ เถรคาถา เถรีคาถา ชาตค อปทาน พุทธวงศ์ จริยาปิฎก และเนื้อหาส่วนท้ายของพระอภิธรรมปิฎก ปุฏฐาน ศึกษาเพิ่มเติมเกี่ยวกับพระไตรปิฎกบาลีฉบับพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 ได้ใน แม่ชีวิมุตติยา (สุภาพรณ ณ บางช้าง), *พระไตรปิฎกฉบับพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว*, (กรุงเทพฯ: คราฟแมนเพรส, 2557).
3. คัมภีร์พระไตรปิฎกโบลานอักษรขอมที่สืบทอดในประเทศไทยมีหลักฐานการปรากฏมาช้านานนับแต่อดีต เนื่องจากมีธรรมเนียมการสร้างพระไตรปิฎกสืบทอดกันมาอย่างต่อเนื่องภายใต้พระบรมราชูปถัมภ์ของพระมหากษัตริย์ในแต่ละยุค ในขณะที่คัมภีร์พระไตรปิฎกโบลานอักษรขอมในประเทศไทยขณะนี้ปัจจุบันอยู่ในสถานการณ์ตรงกันข้าม จึงยากที่จะกล่าวได้ว่า พระไตรปิฎกโบลานอักษรขอมในไทยได้รับอิทธิพลจากกัมพูชา ในทางกลับกันพงศาวดารและบันทึกประวัติศาสตร์หลายแห่งชี้ให้เห็นว่า คัมภีร์พระไตรปิฎกโบลานอักษรขอมในกัมพูชาน่าจะได้รับอิทธิพลจากไทย ซึ่งสามารถศึกษาเพิ่มเติมได้จาก สุชาติ ศรีเศรษฐวรกุล, “การสืบทอดพระไตรปิฎกโบลานอักษรขอมในประเทศไทยและกัมพูชา”, *ธรรมสาร*, ปีที่ 5 ฉบับที่ 1 (8) (มกราคม–มิถุนายน 2562), 73–113.

2.2 พระไตรปิฎกบาลีฉบับฉัฐฐสังคีติ

พระไตรปิฎกบาลีฉบับฉัฐฐสังคีติ (อักษรพม่า) ได้รับการตรวจชำระและจัดพิมพ์ขึ้นเมื่อปี พ.ศ. 2499 ภายหลังจากที่ประเทศพม่า (เมียนมาในปัจจุบัน) ได้รับเอกราชจากประเทศอังกฤษในปี พ.ศ. 2491 ในวาระฉลอง 25 พุทธศตวรรษ ซึ่งในประเทศพม่าถือว่าเป็นการทำสังคายนาครั้งที่ 6 (ฉัฐฐสังคีติ) ในพระพุทธศาสนา จึงเป็นที่มาของชื่อพระไตรปิฎกบาลีฉบับนี้ ในการสังคายนาครั้งนั้น ได้มีคณะสงฆ์จากประเทศที่นับถือพระพุทธศาสนาเถรวาท อาทิ ศรีลังกา ไทย อินเดีย เนปาล เวียดนาม ลาว กัมพูชา เข้าร่วมการสังคายนา โดยอาศัยพระไตรปิฎกหินอ่อนที่สร้างขึ้นในรัชสมัยพระเจ้ามินดงในคราวสังคายนาครั้งที่ 5 เมื่อปี พ.ศ. 2411⁴ เป็นต้นฉบับหลักในการตรวจชำระ ภายหลังจากนั้น จึงได้จัดพิมพ์ออกมาเป็นรูปเล่มจำนวน 40 เล่ม โดยมีการผนวกเอาคัมภีร์ที่แรกเริ่มไม่ได้อยู่ในส่วนของพระไตรปิฎก ได้แก่ เนตติปกรณ์ ฎีกาโกปเทส มลินทปัญหา เข้าไปไว้ในพระสูตรตันตปิฎก ขุททกนิกาย

2.3 พระไตรปิฎกบาลีฉบับพุทธขันธ์

พระไตรปิฎกบาลีฉบับพุทธขันธ์ (อักษรสิงหล) ได้รับการตรวจชำระและจัดพิมพ์ขึ้นภายหลังจากที่พระไตรปิฎกบาลีฉบับฉัฐฐสังคีติออกเผยแพร่เพียง 1 ปี (พ.ศ. 2500) ในวาระฉลองพุทธขันธ์ 2500 ปีภายหลังพุทธปรินิพพาน ลักษณะเด่นของฉบับพุทธขันธ์นี้ได้จัดพิมพ์ออกมาเป็นภาษาบาลีและแปลภาษาสิงหลในฉบับเดียวกัน กล่าวคือ ในหน้าคู่จะเป็นเนื้อหาในภาษาบาลี และในหน้าคี่จะเป็นเนื้อหาแปลภาษาสิงหล ทำให้พระไตรปิฎกฉบับนี้มีจำนวนถึง 52 เล่ม อย่างไรก็ตาม แม้ฉบับพุทธขันธ์นี้จะตีพิมพ์หลังจากฉัฐฐสังคีติเพียง 1 ปี แต่คณะสงฆ์ผู้ทำการตรวจชำระก็ได้ใช้ลงมือตรวจชำระใหม่ โดยอาศัยคัมภีร์โบราณในสายของสิงหลของตนเอง⁵

4. ศึกษาเพิ่มเติมในเรื่องการสังคายนาครั้งที่ 6 ใน Chris Clark, “The Sixth Buddhist Council: Its Purpose, Presentation, and Product”, *Journal of Burma Studies*, Vol. 19 No. 1 (June 2015), 79–112.

2.4 พระไตรปิฎกบาลีฉบับสมาคมบาลีปกรณ์

พระไตรปิฎกบาลีฉบับสมาคมบาลีปกรณ์ (อักษรโรมัน) ได้เริ่มต้นจากการที่ ศาสตราจารย์ ดร. โทมัส วิลเลียม ริส เดวิดส์ (Thomas William Rhys Davids) แห่งมหาวิทยาลัยลอนดอน เดินทางไปประเทศศรีลังกาในฐานะข้าหลวงแห่งอังกฤษ และศึกษาภาษาบาลีและหลักธรรมในพระพุทธศาสนา จนกระทั่งได้ก่อตั้งสมาคมบาลีปกรณ์หรือ Pali Text Society (PTS) ขึ้นในปี พ.ศ. 2424 และได้เชิญชวนนักวิชาการด้านบาลีร่วมกันตรวจชำระพระไตรปิฎก โดยอาศัยคัมภีร์ไบเบิลอักษรต่าง ๆ (ซึ่งในขณะนั้นมีเพียงไม่กี่ฉบับ) เป็นต้นฉบับในการตรวจชำระอย่างเป็นระบบตามแนวทาง “ตรวจชำระเชิงวิเคราะห์” (textual criticism)⁶ นอกจากนี้ ในการตรวจชำระยังเป็นรูปแบบของอัตโนมัติหรือมติของตน ซึ่งแตกต่างจากการตรวจชำระของฉบับสยามรัฐ ญาณัฐสังคีติ และพุทธชยันตี ที่อาศัยคณะสงฆ์และนักวิชาการร่วมกันตรวจชำระ โดยฉบับ PTS นี้ออกมาครบชุดในปี พ.ศ. 2537 จำนวนทั้งสิ้น 56 เล่ม รวมระยะเวลากว่า 100 ปี

จากประวัติความเป็นมาของพระไตรปิฎกบาลีทั้ง 4 ฉบับ ทำให้เห็นถึงจุดแข็งและจุดอ่อนในแต่ละฉบับ กล่าวคือ ในแง่ของการตรวจชำระเชิงวิเคราะห์ ซึ่งเป็นวิธีการที่นักวิชาการด้านศาสนาได้ใช้ในการสืบค้นและสาวกลับไปสู่บันทึกคำสอนที่เก่าแก่ที่สุด อาจกล่าวได้ว่า พระไตรปิฎกบาลีฉบับ PTS มีอยู่ครบถ้วน สำหรับฉบับสยามรัฐ ญาณัฐสังคีติ และพุทธชยันตี ได้อาศัยคัมภีร์ไบเบิลในสายของตนเป็นสำคัญ มิได้มีการศึกษาเปรียบเทียบข้ามสายคัมภีร์ หากแต่ในแง่ของบทสรุปในการเลือกใช้คำที่ต้องมี

-
5. ศึกษาเพิ่มเติมเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงของพระพุทธศาสนาในศรีลังกาและการชำระพระไตรปิฎกฉบับพุทธชยันตีใน Donald E. Smith, “Chapter 21: The Sinhalese Buddhist Revolution”, In *South Asian Politics and Religion*, (Princeton: Princeton University Press, 1966), 453–488. และใน George Doherty Bond, “Chapter 3: The Buddha Jayanti and the Post-Jayanti Period”, In *The Buddhist Revival in Sri Lanka: Religious Tradition, Reinterpretation and Response*, (Columbia: The University of South Carolina Press, 1988), 75–129.
  6. ศึกษาเพิ่มเติมเกี่ยวกับการตรวจชำระเชิงวิเคราะห์ (textual criticism) ได้ที่ Steven Collins, “On the very idea of the Pali Canon”, *Journal of the Pali Text Society*, Vol. 15 (1990), 89–126.

การตัดสินใจ ฉบับสยามรัฐ ญาณสังคีติ และพุทธชนันตี มีข้อได้เปรียบตรงที่ไม่ได้เกิดจากมติของบุคคลใดบุคคลหนึ่ง แต่เกิดจากมติในที่ประชุมตรวจชำระ สำหรับฉบับ PTS ได้ใช้มติของผู้ตรวจชำระในฉบับนั้น ๆ เป็นสำคัญ

เมื่อเป็นเช่นนี้ พระไตรปิฎกบาลีฉบับธรรมชัยจึงถือกำเนิดขึ้น โดยมุ่งหวังที่จะนำจุดแข็งในการตรวจชำระของแต่ละฉบับมาผนวกเข้าด้วยกันในฉบับนี้ กล่าวคือ มีระบบในการ “ตรวจชำระเชิงวิเคราะห์” โดยอาศัยการศึกษาเปรียบเทียบในทุกสายจารีต ได้แก่ สายอักษรสิงหล พม่า ขอม รวมถึงสายอักษรธรรม (ล้านนา อีสาน ลาว) และมอญ⁷ โดยคัดเลือกสายการคัดลอกที่ไม่ซ้ำกัน มีความสมบูรณ์ด้านเนื้อหา รวมถึงความเก่าแก่ของคัมภีร์ไบลาน มาใช้ในการศึกษาวิจัย และมีคณะบรรณาธิการหลัก (chief editors) ที่ทำหน้าที่ในการตัดสินประเด็นปัญหาต่าง ๆ นอกจากนี้ ยังเป็นการอนุรักษ์คัมภีร์โบราณที่ทำหน้าที่ในการบันทึกคำสอนในพระพุทธศาสนาเถรวาทมาช้านาน ในรูปแบบดิจิทัล (digital) เพื่อเป็นแหล่งอ้างอิงปฐมภูมิในการศึกษาคำสอนของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าอีกด้วย

3. หลักการในการคัดเลือกและตรวจชำระคัมภีร์ไบลาน

ในหัวข้อที่ผ่านมา เราได้ทราบถึงแนวทางในการตรวจชำระของพระไตรปิฎกบาลีฉบับพิมพ์ทั้ง 4 ฉบับที่ได้รับการยอมรับว่าเป็นตัวแทนของแต่ละสายจารีต คือ ฉบับสยามรัฐ เป็นตัวแทนของสายอักษรขอม ฉบับญาณสังคีติ สายอักษรพม่า ฉบับพุทธชนันตี สายอักษรสิงหล รวมถึงฉบับ PTS ที่ใช้ไบลานแต่ละสายในการตรวจชำระ ในหัวข้อนี้ผู้เขียนจะได้กล่าวถึงหลักการในการคัดเลือกและศึกษาคัมภีร์ไบลานของ

-
7. คัมภีร์ไบลานอักษรมอญ ถือว่าคัมภีร์ไบลานในอีกสายจารีตหนึ่ง ซึ่งในอดีตเคยเป็นอาณาจักรที่เจริญรุ่งเรืองอยู่ทางตอนใต้ของพม่าในอดีต หากแต่ถูกผนวกเข้าเป็นส่วนหนึ่งของพม่าในเวลาต่อมา อย่างไรก็ตาม โครงการพระไตรปิฎกฉบับธรรมชัยได้ให้ความสำคัญกับคัมภีร์ไบลานบาลีอักษรมอญ เพื่ออนุรักษ์และใช้ในการศึกษา แม้ยังพบหาได้ไม่มากนัก แต่ถือเป็นจุดเริ่มต้นที่สำคัญในการศึกษาคัมภีร์ไบลานบาลีจารีตอักษรมอญครั้งแรกในโลก โดยพระไตรปิฎกฉบับธรรมชัย เล่มที่ 9 (พระสูตรตันตปิฎก ทีฆนิกาย สิลขันธวรรค) และ เล่มที่ 10 (มหาวรรค) ได้อาศัยคัมภีร์ไบลานอักษรมอญมาประกอบการตรวจชำระ ซึ่งคัมภีร์ไบลานดังกล่าวได้ถูกเก็บรักษาไว้ที่หอสมุดแห่งชาติ กรุงเทพมหานคร อยู่ในสภาพสมบูรณ์ หากแต่ไม่ทราบวันที่จารจารึกแน่นอน

โครงการพระไตรปิฎกฉบับธรรมชัย ซึ่งทางโครงการได้ใช้วิธีการที่เรียกว่า “การวิพากษ์อย่างสมดุล” (middle way eclecticism)⁸ เพื่อตรวจชำระพระไตรปิฎกบาลี วิธีการนี้มีเป้าหมายที่จะสร้างความเป็นกลางให้เกิดขึ้นในการตรวจชำระให้ได้มากที่สุด โดยมีองค์ประกอบสำคัญดังต่อไปนี้

เริ่มต้นจากทางโครงการได้ “เลือกใช้แหล่งข้อมูลปฐมภูมิที่หลากหลาย” โดยอาศัยต้นฉบับคัมภีร์ไบเบิลจากประเทศศรีลังกาและเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ซึ่งจารด้วยอักษรต่าง ๆ ได้แก่ อักษรสิงหล อักษรพม่า อักษรขอม และอักษรธรรม (ล้านนา อีสาน ลาว) รวมถึงอักษรมอญ ซึ่งคัมภีร์ไบเบิลบางฉบับมีอายุย้อนไปถึงราวพุทธศตวรรษที่ 20 หรือราว 500–600 ปีที่ผ่านมา โดยทางโครงการได้คำนึงถึงข้อมูลที่ได้รับการบันทึกต่าง ๆ จากตัวคัมภีร์ไบเบิลเอง เช่น วันเวลาที่จาร ระบบอักษร สถานที่หรือแหล่งที่จาร เป็นต้น

ในเรื่อง “ความสัมพันธ์ด้านลำดับสายสกุล” (genealogical relationships) หรือ “แผนภูมิต้นไม้ของลำดับสายสกุล” (genealogical tree) ที่ระบุถึงลักษณะกลุ่มหลักและกลุ่มย่อยของคัมภีร์ไบเบิลในแต่ละสายอักษร เป็นสิ่งที่ตามมาในการคัดเลือกคัมภีร์เพื่อมาใช้ในการงานศึกษาวิจัย ซึ่งการลำดับสายสกุลของคัมภีร์ไบเบิลนี้ทำให้เราหลีกเลี่ยงการใช้งานจากไบเบิลที่คัดลอกต่อ ๆ กันมาในสายเดียวกัน ทั้งนี้มีเหตุผลหลักประการหนึ่งที่สำคัญ คือ หากมีการคัดเลือกคัมภีร์ไบเบิลในสายเดียวกันมา และเมื่อการคัดลอกที่ผิดพลาดในต้นสาย ก็จะเป็นเหตุที่ทำให้เราได้หลักฐานที่คัดลอกผิดพลาดตามกันมา

ในการศึกษาวิจัย เรื่องของ “ความน่าจะเป็นทางการคัดลอกและเนื้อหา” (transcriptional and intrinsic probabilities) เป็นสิ่งที่ต้องนำมาประกอบการพิจารณาเช่นกัน ซึ่งเรื่องของความน่าจะเป็นนี้ คือ การประเมินถึงลักษณะเฉพาะหรือธรรมเนียม รวมถึงความผิดพลาดของผู้คัดลอกต้นฉบับ โดยทั่วไปจะให้ความสำคัญ

8. ศึกษาบทความฉบับเต็มเกี่ยวกับการคัดสรรและวิธีตรวจชำระของโครงการพระไตรปิฎกฉบับธรรมชัยได้ที่ G. A. Somaratne, “Middle Way Eclecticism: The Text-Critical Method of the Dhammachai Tipitaka Project”, *Journal of Buddhist Studies*, Vol. 12 (January 2015), 207–239.

กับข้อความที่ยากและข้อความที่สั้นกว่า และการประเมินบริบท รูปแบบ ไวยากรณ์ และความสอดคล้องของเนื้อหา

เมื่อกล่าวโดยสรุป ทางโครงการพระไตรปิฎกฉบับธรรมชัยมีจุดมุ่งหมายที่จะใช้ “การวิพากษ์อย่างสมดุล” เพื่อหลีกเลี่ยงและลดทอนสิ่งที่ถือว่าเป็นความสุดโต่งในการวิพากษ์ รวมถึงความโน้มเอียงอันอาจจะเกิดขึ้นของผู้วิจัยเองที่ปักใจเชื่อในวิธีการหรือเกณฑ์การวิเคราะห์เพียงรูปแบบใดรูปแบบหนึ่งอีกด้วย

4. คัมภีร์ใบลานในฐานะตัวพลิกเกม

ในหัวข้อนี้จะได้แสดงถึงกรณีศึกษาของ “คำอ่านที่ต่างกัน” (variant reading) ที่พบในที่ต่าง ๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ในแห่งที่พระไตรปิฎกบาลีฉบับพิมพ์ 4 ฉบับหลักมีความเห็นแยกออกเป็น 2 ฝ่าย แต่เมื่อเรามีคัมภีร์ใบลานที่ผ่านการคัดเลือกมาแล้วเป็นอย่างดีในการศึกษาเปรียบเทียบและวิเคราะห์ ทำให้เราสามารถตัดสิน “คำอ่านที่ต่างกัน” ณ ที่นั้น ๆ ได้ว่าควรที่จะเลือกใช้คำใด เป็นตัวอย่างของกรณีศึกษา เพื่อให้เห็นถึงคุณค่าและความสำคัญของคัมภีร์ใบลานในฐานะ “ตัวพลิกเกม” หรือ “game changer” ในการศึกษาเปรียบเทียบคัมภีร์⁹

4.1 กรณี *acela/acelaka* ในสังยุตตนิกาย สคาถวรรค ขฎิลสูตร

ในพระสูตรต้นตปิฎก สังยุตตนิกาย สคาถวรรค โกสลสังยุตต์ ทุติยวรรค ขฎิลสูตร ได้กล่าวถึงเรื่องราวที่พระเจ้าอุปเสนทิโกศลเสด็จไปเข้าเฝ้าพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ณ บุพพาราม กรุงสาวัตถี ขณะนั้น ได้มีนิกบวชนอกพระพุทธศาสนา 5 จำพวก จำพวกละ 7 คน เดินผ่านไปบริเวณใกล้เคียงนั้น ดังข้อความดังนี้

tena kho pana samayena satta ca jaṭilā satta ca nigaṇṭhā
satta ca *acelā/acelakā* satta ca ekasāṭakā satta ca paribbājakā

9. ดร. บรรเจิด ขวลิตเรื่องฤทธิ์ ได้ศึกษาเปรียบเทียบพระไตรปิฎกบาลีฉบับใบลานเพื่อวินิจฉัยคำต่าง โดยยกกรณีศึกษาจากสุกสูตรในพระสูตรต้นตปิฎก ที่ฆนิกาย ขึ้นมาเป็นตัวอย่าง ซึ่งสามารถศึกษาเพิ่มเติมได้ใน บรรเจิด ขวลิตเรื่องฤทธิ์, “การศึกษาเปรียบเทียบพระไตรปิฎกบาลีฉบับใบลานเพื่อวินิจฉัยคำต่างในพระไตรปิฎก: กรณีศึกษาจากสุกสูตรแห่งคัมภีร์ที่ฆนิกาย”, *ธรรมธारा*, ปีที่ 5 ฉบับที่ 1 (8) (มกราคม–มิถุนายน 2562), 117–158.

paruḥhakacchanakhalomā khārividhamādāya bhagavato avidūre atikkamanti.¹⁰

สมัยนั้น ชฎิล 7 คน นิครนถ์ 7 คน อเจล/อเจลก 7 คน เอกสาฎก 7 คน บริพาชก 7 คน ผู้มีขนรักแร้ เล็บ และขนยาว ถือเครื่องบริวารต่าง ๆ เดินผ่านไป ในที่ไม่ไกลพระผู้มีพระภาค

ในที่นี้ มีการกล่าวถึงนักบวชนอกพระพุทธศาสนาที่มีปกติ “ไม่นุ่งห่มผ้า” ใน 2 คำ คือ acela และ acelaka ซึ่งทั้ง 2 คำนี้มีความหมายในลักษณะเดียวกัน โดยปกติแล้ว “ปัจจัย” (suffix) -ka ที่เติมเข้าไปท้ายคำนามนั้น มีผลทำให้คำนามเปลี่ยนแปลงในความหมายต่าง ๆ อาทิ แสดงถึงความดูถูก ความรังเกียจ ความไม่คุ้นเคย ความรัก สิ่งเล็ก ๆ น้อย ๆ ความคล้ายคลึง รวมถึงคงความหมายเดิมของคำนามนั้น ๆ ไว้ เมื่อพิจารณาถึงบริบทแวดล้อมแล้ว พบว่า -ka ในที่นี้ไม่ได้ทำให้ความหมายเปลี่ยนแปลงไปแต่อย่างใด¹¹

สำหรับการเลือกใช้ “คำอ่านที่ต่างกัน” ของพระไตรปิฎกบาลีฉบับพิมพ์จะพบว่า ฉบับสยามรัฐและฉบับ PTS จะใช้คำว่า acela ในขณะที่ฉบับฉัฐฐสังคีติและฉบับพุทธชนันตี จะใช้คำว่า acelaka แต่เมื่อเราใช้หลักฐานจากคัมภีร์โบลาน¹² ทำให้เราเห็นว่าโบลานส่วนใหญ่เลือกใช้คำว่า acela (B³ C^{1,2,3,4,5} K^{1,2,3,5} T^{2,3,4}) ในขณะที่โบลานอักษรพม่าเพียง 2 ลานใช้คำว่า acelaka (B^{4,5})¹³ นอกจากนี้ เนื้อหาต่อจากนั้น ยังมีการใช้ชุดคำดังกล่าวอีก 2 แห่ง ซึ่งทั้ง 2 แห่งนี้พบว่ามีเพียงฉบับฉัฐฐสังคีติและฉบับพุทธ

10. SN.I (บาลี.สยามรัฐ) 113, (บาลี.ฉัฐฐสังคีติ) 77, (บาลี.พุทธชนันตี) 146, (บาลี.PTS) 78

11. ศึกษาเพิ่มเติมใน BHS. 121–123

12. คัมภีร์โบลานอักษรต่าง ๆ ที่โครงการพระไตรปิฎกฉบับธรรมชยเลือกใช้สำหรับการตรวจชำระพระสุตตันตปิฎก สังยุตตนิกาย สคคาวรรค (SN.I) ได้แก่ โบลานอักษรพม่า: B¹ (จารในปี พ.ศ. 2323) B² (จารในปี พ.ศ. 2347) B³ (จารในปี พ.ศ. 2354) B⁴ (จารในปี พ.ศ. 2406) B⁵ (จารในปี พ.ศ. 2427) โบลานอักษรสิงหล: C¹ (จารในปี พ.ศ. 2276) C² (จารในปี พ.ศ. 2386) C³ (จารในปี พ.ศ. 2388) C⁴ (จารในปี พ.ศ. 2400) C⁵ (จารในปี พ.ศ. 2401) โบลานอักษรขอม: K^{1,2,3,4,5} (ไม่มีข้อมูลปีที่จาร) โบลานอักษรธรรม: T¹ (จารในปี พ.ศ. 2086) T² (จารในปี พ.ศ. 2145) T³ (จารในปี พ.ศ. 2172) T⁴ (จารในปี พ.ศ. 2379) สำหรับขุททิสสูตรนี้ ไม่ปรากฏในคัมภีร์โบลาน B¹ K⁴ T¹

13. acelā (B³ C^{1,3,4,5} K^{1,2,3,5} T^{2,3,4}) acelā (C²) acelakā (B⁴) acelakā (B⁵) acalo (B²)

ชยันตีเท่านั้นที่ใช้ -ka ในขณะที่โบราณทั้งหมดไม่มี -ka ต่อท้าย¹⁴ ดังนั้น พระไตรปิฎกฉบับธรรมชัยจึงเลือกใช้คำว่า acela เหมือนกับฉบับสยามรัฐและฉบับ PTS ด้วยเหตุที่คัมภีร์โบราณซึ่งเป็นฐานะหลักฐานชั้นปฐมภูมิจัดการมาเช่นนั้น

4.2 กรณี dukkhasamudayaṃ/dukkhasamudayo ariyasaccaṃ ในสังยุตตนิกาย มหาวรรค อัมมจักกัปปวัตตนสูตร

ในพระสุตตันตปิฎก สังยุตตนิกาย มหาวรรค¹⁵ สัจจสังยุตต์ อัมมจักกัปปวัตตนวรรค อัมมจักกัปปวัตตนสูตร ได้กล่าวถึงปฐมเทศนาที่พระผู้มีพระภาคเจ้าประทานแก่พระปัญจวัคคีย์ ณ ป่าอิสิปตนมฤคทายวัน กรุงพาราณสี ในพระสูตรนี้ได้มีการกล่าวถึงอริยสัจ 4 ใน 2 ลักษณะ คือ การอธิบายถึงความหมายของอริยสัจ และการอธิบายสภาวะธรรมในรอบ 3 อากาโร 12 ซึ่งในอริยสัจข้อที่ 2 คือ “ทุกขสมุทัย” มีการใช้คำที่แตกต่างกันในการอธิบายถึงความหมายและสภาวะธรรมในรอบ 3 อากาโร 12 ดังมีข้อความดังต่อไปนี้

idaṃ kho pana bhikkhave dukkhasamudayaṃ/dukkhasamudayo ariyasaccaṃ .....¹⁶

ภิกษุทั้งหลาย นี้คือทุกขสมุทัยอริยสัจ .....

idaṃ dukkhasamudayaṃ/dukkhasamudayo ariyasaccan ti me bhikkhave pubbe ananussutesu dhammesu cakkhumaṃ udapādi kammaṃ udapādi .....¹⁷

ภิกษุทั้งหลาย จักขุเกิดขึ้นแล้ว ญาณเกิดขึ้นแล้ว ..... แก่เราในธรรมทั้งหลายที่ไม่เคยได้ฟังมาก่อนว่า นี้ทุกขสมุทัยอริยสัจ

14. แห่งที่ 2 ในพระสูตร: acela (B^{3.4} C^{2.3.4.5} K^{1.2.3.5} T^{2.3.4}) acela (C¹) aseḷā (B⁵) acalo (B²) และแห่งที่ 3: acelesu (B^{3.4} C^{1.3.4.5} K^{1.2.3.5} T^{2.3.4}) acelesu (B⁵) acalesu (B²) acelasu (C²)

15. พระไตรปิฎกบาลีสยามรัฐใช้ “มหาวรรค”

16. SN.V (บาลี.สยามรัฐ) 529, (บาลี.ฉกฺขสัจจคฺติ) 369, (บาลี.พุทธชยันตี) 270, (บาลี.PTS) 421

17. SN.V (บาลี.สยามรัฐ) 529, (บาลี.ฉกฺขสัจจคฺติ) 370, (บาลี.พุทธชยันตี) 272, (บาลี.PTS) 422

สำหรับการเลือกใช้ “คำอ่านที่ต่างกัน” ในที่นี้พบว่า พระไตรปิฎกบาลีฉบับพิมพ์ ฉบับฉกฐสังคีติและฉบับ PTS จะใช้คำว่า -samudayaṃ ในขณะที่ฉบับสยามรัฐและฉบับพุทธชัยนที จะใช้คำว่า -samudayo

ฉบับฉกฐสังคีติและฉบับ PTS ที่ใช้คำว่า -samudayaṃ เมื่อประกอบเป็นประโยคที่ว่า idaṃ (นปุงสกลิงค์ nt.) dukkhasamudayaṃ (nt.) ariyasaccaṃ (nt.) โดยในกรณีนี้ -samudayaṃ ไม่ถูกมองว่า “นามนาม” แต่เป็น “คุณนาม” ในการทำหน้าที่ขยาย ariyasaccaṃ และเมื่อเราใช้หลักฐานจากคัมภีร์โบลาน¹⁸ ทำให้เราเห็นว่าโบลานในทุกสายจารีต ได้แก่ B^{21.22.23.24.25} C^{1.2.3.4.5} K^{23.25.26.27} (K²⁴: -samuddhayaṃ) T^{18.20} ในการอธิบายถึงความหมายของอริยสัง และ B^{22.23} (B^{21.24.25}: dukkhaṃ samudayaṃ) C^{1.3.4.5} (C²: dukkhasamudayaṃ) K^{23.24.25.26.27} T^{18.20} ในการอธิบายสภาวะธรรมในรอบ 3 อากาโร 12 ล้วนเป็นไปในลักษณะของการมองว่าเป็น “คุณนาม” ขยาย ariyasaccaṃ ทั้งสิ้น ในขณะที่มีเพียงฉบับพิมพ์ 2 ฉบับ คือ ฉบับพุทธชัยนทีและฉบับสยามรัฐ ที่ใช้คำว่า -samudayo ซึ่งเมื่อพิจารณาถึง “ลิงค์” ของ samudaya (saṃ-ud-aya) พบว่าเป็น “ปุงลิงค์” (m.)¹⁹ ที่ประกอบกับคำว่า idaṃ และ ariyasaccaṃ ซึ่งเป็น “นปุงสกลิงค์” (nt.) เป็นประโยคที่ว่า idaṃ (nt.) dukkhasamudayo (m.) ariyasaccaṃ (nt.)

ในพระสูตรต้นตปิฎก ที่มณีกาย มหาวรรค มหาสติปัฏฐานสูตร ซึ่งในพระสูตรนี้มีการกล่าวถึงอริยสัง 4 เช่นกัน หากแต่ในพระสูตรนี้ มีการใช้ใน 2 รูปแบบ คือ รูปแบบที่ 1 มีการใช้ทั้ง -samudayaṃ และ -samudayo ดังมีเนื้อความดังนี้

-
18. คัมภีร์โบลานอักษรต่าง ๆ ที่โครงการพระไตรปิฎกฉบับธรรมชัยเลือกใช้สำหรับการตรวจชำระสังยุตตนิกาย มหาวรรค (SN.V) ได้แก่ โบลานอักษรพม่า: B²¹ (จารในปี พ.ศ. 2327) B²² (จารในปี พ.ศ. 2339) B²³ (จารในปี พ.ศ. 2344) B²⁴ (จารในปี พ.ศ. 2384) B²⁵ (จารในปี พ.ศ. 2390) โบลานอักษรสิงหล: C¹ (จารในปี พ.ศ. 2276) C² (จารในปี พ.ศ. 2386) C³ (จารในปี พ.ศ. 2388) C⁴ (จารในปี พ.ศ. 2400) C⁵ (จารในปี พ.ศ. 2401) โบลานอักษรขอม: K²³ (จารในปี พ.ศ. 2183) K²⁴ (จารในปี พ.ศ. 2356) K²⁵ (จารในปี พ.ศ. 2367–2394) K²⁶ (จารในปี พ.ศ. 2367–2394) K²⁷ (ไม่มีข้อมูลปีที่จาร) โบลานอักษรธรรม: T¹⁵ (จารในปี พ.ศ. 2190) T¹⁶ (จารในปี พ.ศ. 2350) T¹⁷ (จารในปี พ.ศ. 2362) T¹⁸ (จารในปี พ.ศ. 2390) T¹⁹ (จารในปี พ.ศ. 2399) T²⁰ (ไม่มีข้อมูลปีที่จาร) สำหรับธัมมจักกัปปวัตตนสูตรนี้ ไม่ปรากฏในคัมภีร์โบลาน T^{15.16.17.19}
19. samudaya (m.) rarely nt. in Mv, ii.138.4; = Pali id.; cf. Skt. udaya; see also samodaya. (BHSD. 571)

katamañ ca bhikkhave dukkhasamudayam/dukkhasamudayo
ariyasaccaṃ ..... idaṃ vuccati bhikkhave dukkhasamudayam/
dukkhasamudayo ariyasaccaṃ.²⁰

ภิกษุทั้งหลาย ทุกขสมุทฺทยอริยสัจ เป็นเช่นไร ..... ภิกษุทั้งหลาย นี้เรียกว่า
ว่า ทุกขสมุทฺทยอริยสัจ

ในรูปแบบที่ 1 นี้ เป็นรูปแบบเดียวกับที่ปรากฏในธัมมจักกัปปวัตตนสูตร หาก
แต่ที่น่าสนใจ คือ การใช้คำว่า -samudayo นั้นไม่ได้มีเพียงฉบับสยามรัฐและฉบับ
พุทธชัยันตีเท่านั้น แต่ยังมีในคัมภีร์ไบเบิลด้วย²¹ โดยในแห่งที่ 1 มีคัมภีร์ไบเบิล
อักษรพม่า 1 ไบลาน (B⁹) อักษรขอม 2 ไบลาน (K^{7,9}) และอักษรธรรม 1 ไบลาน (T⁶:
dukkhāsamudayo) และในแห่งที่ 2 มีคัมภีร์ไบเบิลอักษรขอม 3 ไบลาน (K^{7,8,9}) และ
อักษรธรรม 1 ไบลาน (T⁶: -samuduyo) ด้วย แต่ไบเบิลที่นอกเหนือจากนี้ ยังคงใช้
คำว่า -samudayaṃ²²

สำหรับรูปแบบที่ 2 มีการใช้เฉพาะคำว่า -samudayo เท่านั้น ไม่มีการคำว่า
-samudayaṃ ไม่ว่าจะฉบับพิมพ์หรือไบเบิลใดก็ตาม ดังมีข้อความดังนี้

idha bhikkhave bhikkhu idaṃ dukkhan ti yathābhūtaṃ pajānāti,
ayaṃ dukkhasamudayo ti yathābhūtaṃ pajānāti, ayaṃ dukkhanirodho
ti yathābhūtaṃ pajānāti, ayaṃ dukkhanirodhagāminī paṭipadā ti
yathābhūtaṃ pajānāti.²³

20. DN.II (บาลี.สยามรัฐ) 343–345, (บาลี.ฉันทบุรี) 246–247, (บาลี.พุทธชัยันตี) 486–488, (บาลี. PTS) 308–310
21. คัมภีร์ไบเบิลอักษรต่าง ๆ ที่โครงการพระไตรปิฎกฉบับธรรมชัยเลือกใช้สำหรับการตรวจชำระที่ขนิภาย มหาวรรค (DN.II) ได้แก่ ไบลานอักษรพม่า: B⁶ (จารในปี พ.ศ. 2316) B⁷ (จารในปี พ.ศ. 2375) B⁸ (จารในปี พ.ศ. 2379) B⁹ (จารในปี พ.ศ. 2382) B¹⁰ (จารในปี พ.ศ. 2425) ไบลานอักษรสิงหล: C¹ (จารในปี พ.ศ. 2287) C² (จารในปี พ.ศ. 2326) C³ (จารในปี พ.ศ. 2375) C⁴ (จารในปี พ.ศ. 2398) C⁵ (ไม่มีข้อมูลปีที่จาร) ไบลานอักษรขอม: K⁷ (จารในปี พ.ศ. 1893–2310) K⁸ (จารในปี พ.ศ. 2324) K⁹ (จารในปี พ.ศ. 2367–2394) K¹⁰ (จารในปี พ.ศ. 2367–2394) K¹¹ (ไม่มีข้อมูลปีที่จาร) ไบลานอักษรธรรม: T⁶ (จารในปี พ.ศ. 2379) ไบลานอักษรมอญ: M² (ไม่มีข้อมูลปีที่จาร)
22. แห่งที่ 1 ได้แก่ B^{6,7,8,10} C^{1,2,3,4,5} K^{8,10,11} M² และแห่งที่ 2 ได้แก่ B^{6,7,8,9,10} C^{1,2,3,4,5} K¹⁰ M²
23. DN.II (บาลี.สยามรัฐ) 340, (บาลี.ฉันทบุรี) 243, (บาลี.พุทธชัยันตี) 478, (บาลี.PTS) 304

ภิกษุใน[ธรรมวินัย]นี้ รู้ชัดตามความเป็นจริงว่า นี่คือทุกข์ รู้ชัดตามความเป็นจริงว่า นี่คือทุกขสมุทัย รู้ชัดตามความเป็นจริงว่า นี่คือทุกขนิโรธ รู้ชัดตามความเป็นจริงว่า นี่คือทุกขนิโรธคามินีปฏิปทา

ในที่นี้ -samudayo ไม่มีคำว่า ariyasaccam เหมือนดังที่ปรากฏในธัมมจักกัปปวัตตนสูตร และการใช้ “วิเสสนสัพพนาม” คือ idam (nt.) ใช้กับ dukkham (nt.) แต่ในส่วนของคำว่า -samudayo (m.) ใช้คำว่า ayam (m.) ซึ่งการใช้งานของ -samudayo (นามนาม) ในที่นี้แตกต่างจาก -samudayam (คุณนาม) ariyasaccam (นามนาม) ในธัมมจักกัปปวัตตนสูตร ดังนั้น ทำให้เราเห็นว่าแม้จะมีการใช้คำที่เหมือนกัน แต่เมื่อโครงสร้างของประโยคเปลี่ยนไป มีผลทำให้การใช้คำแตกต่างกันออกไป

ดังนั้น พระไตรปิฎกฉบับธรรมชัยจึงเลือกใช้คำว่า dukkhasamudayam ในกรณีที่มี ariyasaccam เหมือนกับฉบับฉฎฐสังคีติและฉบับ PTS สำหรับ dukkhasamudayo ใช้ในกรณีที่ไม่มี ariyasaccam โดยมีหลักฐานคัมภีร์โบลานรองรับ

ตารางที่ 1 สรุปรูปแบบการใช้ dukkhasamudayam/dukkhasamudayo [ariyasaccam]

ที่มา	คำอ่านที่ต่างกัน		ฉบับพิมพ์	ฉบับโบลาน
SN.V	idam (nt.)	-samudayam (adj. nt.)	ariyasaccam	ฉฎฐสังคีติ PTS B ^{21.22.23.24.25} C ^{1.2.3.4.5} K ^{23.24.25.26.27} T ^{18.20}
		-samudayo (m.)	(nt.)	พุทธชยันตี สยามรัฐ -
DN.II	idam (nt.)	-samudayam (adj. nt.)	ariyasaccam	ฉฎฐสังคีติ PTS แห่งที่ 1: B ^{6.7.8.10} C ^{1.2.3.4.5} K ^{8.10.11} M ² แห่งที่ 2: B ^{6.7.8.9.10} C ^{1.2.3.4.5} K ¹⁰ M ²
		-samudayo (m.)	(nt.)	พุทธชยันตี สยามรัฐ แห่งที่ 1: B ⁹ K ^{7.9} T ⁶ แห่งที่ 2: K ^{7.8.9} T ⁶
	ayam (m.)	-samudayam	-	-
		-samudayo (m.)	-	4 ฉบับพิมพ์ B ^{6.7.8.9.10} C ^{1.2.3.4.5} K ^{7.8.9.10.11} M ² T ⁶

4.3 กรณี dukkhanirodham/dukkhanirodho ariyasaccam ในสังยุตตนิกาย มหาวรรค อัมมจักกัปปวัตตนสูตร

การเลือกใช้ “คำอ่านที่ต่างกัน” ของ -nirodham/-nirodho ในอัมมจักกัปปวัตตนสูตร มีลักษณะเดียวกับกรณี 4.2 ของ -samudayam/-samudayo คือ พระไตรปิฎกบาลีฉบับฉฎฐสังคีติและ PTS จะใช้คำว่า -nirodham ในขณะที่ฉบับสยามรัฐและฉบับพุทธชัยันตี จะใช้คำว่า -nirodho

ในที่นี้ ฉบับฉฎฐสังคีติและฉบับ PTS รวมถึงคัมภีร์ลานทั้งหมด²⁴ ใช้คำว่า -nirodham ซึ่งมี ariyasaccam ต่อท้าย จึงเป็นลักษณะที่เป็น “คุณนาม” ทำหน้าที่ขยาย ariyasaccam ในขณะที่การใช้คำว่า -nirodho มีเพียงฉบับสยามรัฐและฉบับพุทธชัยันตีเท่านั้น ไม่มีหลักฐานจากคัมภีร์ไบลานรองรับ

สำหรับรูปแบบที่คล้ายคลึงกันในมหาสติปิฎฐานสูตร ที่มีการใช้ใน 2 รูปแบบ คือ รูปแบบที่ 1 มีการใช้ทั้ง -nirodham และ -nirodho โดยฉบับที่ใช้ -nirodho คือ ฉบับสยามรัฐและฉบับพุทธชัยันตี และคัมภีร์ไบลานอักษรขอม 2 ไบลาน (K^{7,9}) ทั้ง 2 แห่ง หลักฐานที่เหลือนอกจากนี้ ล้วนใช้คำว่า -nirodham ทั้งสิ้น สำหรับในรูปแบบที่ 2 คือ มีการใช้เฉพาะคำว่า -nirodho เท่านั้น ไม่มีการใช้คำว่า -nirodham ไม่ว่าจะฉบับพิมพ์หรือไบลานใดก็ตาม

ด้วยเหตุนี้ พระไตรปิฎกฉบับธรรมชัยจึงเลือกใช้คำว่า dukkhanirodham ในกรณีที่มี ariyasaccam เหมือนกับฉบับฉฎฐสังคีติและฉบับ PTS สำหรับ dukkhanirodho ใช้ในกรณีที่ไม่มี ariyasaccam โดยมีหลักฐานคัมภีร์ไบลานรองรับ

24. การอธิบายถึงความหมายของอริยสัง ได้แก่ B^{21,22,23,24,25} C^{1,2,3,4,5} K^{23,24,25,26} (K²⁷: dukkham nirodham) T^{18,20} และอธิบายสภาวะธรรมในรอบ 3 อการ 12 ได้แก่ B^{22,23,24} (B^{21,25}: dukkham nirodham) C^{1,2,3,4,5} K^{23,24,25,26,27} T^{18,20}

ตารางที่ 2 สรุปรูปแบบการใช้ dukkhanirodham/dukkhanirodho [ariyasaccam]

ที่มา	คำอ่านที่ต่างกัน		ฉบับพิมพ์	ฉบับไบเบิล	
SN.V	idam (nt.)	-nirodham (adj. nt.)	ariyasaccam (nt.)	ฉัฏฐสังคีติ PTS	B ^{21.22.23.24.25} C ^{1.2.3.4.5} K ^{23.24.25.26.27} T ^{18.20}
		-nirodho (m.)		พุทธชยันตี สยามรัฐ	-
DN.II	idam (nt.)	-nirodham (adj. nt.)	ariyasaccam (nt.)	ฉัฏฐสังคีติ PTS	แห่งที่ 1: B ^{6.7.8.9.10} C ^{1.2.3.4.5} K ^{8.10.11} M ² แห่งที่ 2: B ^{6.7.8.9.10} C ^{1.2.3.4.5} K ^{8.10.11} M ²
		-nirodho (m.)		พุทธชยันตี สยามรัฐ	แห่งที่ 1: K ^{7.9} แห่งที่ 2: K ^{7.9}
	ayam (m.)	-nirodham	-	-	
		-nirodho (m.)	4 ฉบับพิมพ์	B ^{6.7.8.9.10} C ^{1.2.3.4.5} K ^{7.8.9.10.11} M ² T ⁶	

5. บทสรุป

จากการยกตัวอย่างกรณีศึกษาของ “คำอ่านที่ต่างกัน” ในแห่งที่พระไตรปิฎกบาลี ฉบับพิมพ์ 4 ฉบับหลักมีความเห็นแยกออกเป็น 2 ฝ่าย ได้แก่ กรณี acela/ancelaka ในสังยุตตนิกาย สคาถวรรค ชฎิลสูตร กรณี dukkhasamudayaṃ/dukkhasamudayo ariyasaccam และ dukkhanirodham/dukkhanirodho ariyasaccam ในสังยุตตนิกาย มหาวรรค ธรรมจักกัปปวัตตนสูตร พบว่า

1. ในกรณีของ acela/ancelaka ในสังยุตตนิกาย สคาถวรรค ชฎิลสูตร “ปัจจัย” (suffix) -ka ที่เติมเข้าไปท้ายคำนามในที่นี้ไม่ได้ทำให้ความหมายเปลี่ยนแปลงไป ซึ่งฉบับสยามรัฐและฉบับ PTS จะใช้คำว่า acela ในขณะที่ฉบับฉัฏฐสังคีติและฉบับพุทธชยันตี จะใช้คำว่าancelaka เมื่อความเห็นแบ่งออกเป็น 2 ฝ่ายและอีกทั้งความหมายก็ไม่ได้เปลี่ยนแปลงไป ก็อาจจะเลือกใช้ได้ทั้งคู่ แต่เมื่อเรามีหลักฐานชั้นปฐมภูมิ คือคัมภีร์ไบเบิล ที่บ่งบอกถึงคำอ่านที่ดั้งเดิมกว่า นั่นคือ acela

2. กรณีของ dukkhasamudayaṃ/dukkhasamudayo ariyasaccaṃ ในสังยุตตนิกาย อัมมจักกัปปวัตตนสูตร ฉบับฉฺฉฐสังคีติและฉบับ PTS จะใช้คำว่า -samudayaṃ ในขณะที่ฉบับสยามรัฐและฉบับพุทธชนันตี จะใช้คำว่า -samudayo หากเรามีหลักฐานเพียงเท่านี้ แม้จะใช้หลักไวยากรณ์เข้ามาพิจารณาก็ยากที่จะตัดสินได้ เพราะทั้ง 2 คำสามารถเป็นไปได้ทั้งคู่ หรือแม้เราจะเทียบเคียงกับแห่งอื่น (เช่น ที่นิกาย มหาวรรค มหาสติปัฏฐานสูตร) ก็ยังพบว่าความเห็นแบ่งออกเป็น 2 ฝ่ายเช่นกัน แต่เมื่อเราพิจารณาจากคัมภีร์โบลาน ทำให้เราเห็นว่าทุกสายจารีตรองรับการ ใช้คำว่า -samudayaṃ ในขณะที่ -samudayo ไม่มีคัมภีร์โบลานรองรับ ดังนั้น คำอ่านดั้งเดิมในที่นี้ควรเป็น dukkhasamudayaṃ ariyasaccaṃ มากกว่าที่จะเป็น dukkhasamudayo ariyasaccaṃ สำหรับ dukkhasamudayo ใช้ในกรณีที่ไม่มี ariyasaccaṃ (แม้ในกรณีของ dukkhanirodhaṃ/dukkhanirodho ariyasaccaṃ ก็มีนัยเดียวกัน)

นี่เป็นกรณีตัวอย่างเพียงเล็กน้อยของการใช้ “คำอ่านที่ต่างกัน” ที่ปรากฏในแห่งเดียวกันของคัมภีร์ และหลักไวยากรณ์เองก็ยากที่จะบอกได้ถึงสิ่งที่ควรจะเป็น แต่เมื่อเรามีหลักฐานชั้นปฐมภูมิที่เก่าแก่กว่า คือ คัมภีร์โบลาน ทำให้เราสามารถพิจารณา “คำอ่านที่ต่างกัน” นี้ได้อย่างมั่นใจมากขึ้น จริงอยู่ แม้ในกรณีที่ยกขึ้นมาจะไม่มียุทธสำคัญที่ทำให้เนื้อหาเปลี่ยนแปลงไปก็ตาม แต่คงดีไม่น้อยที่เราสามารถเข้าถึง “คำอ่านดั้งเดิม” หรือสิ่งที่เป็นพุทธพจน์ได้มากขึ้น ด้วยเหตุนี้ คัมภีร์โบลานจึงเป็นกุญแจสำคัญในการศึกษาเปรียบเทียบคัมภีร์ ในฐานะของ “ตัวพลิกเกม” หรือ “game changer” เพื่อให้เข้าถึง “คำอ่านดั้งเดิม” ในคัมภีร์พระพุทธศาสนา

รายการอ้างอิง

- บรรเจิด ขวลิตรื่องฤทธิ์. “การศึกษาเปรียบเทียบพระไตรปิฎกบาลีฉบับไบลานเพื่อวินิจฉัยคำต่างในพระไตรปิฎก: กรณีศึกษาจากสุกสูตรแห่งคัมภีร์ที่ฆนิกาย”. *ธรรมสาร*. ปีที่ 5 ฉบับที่ 1 (8) (มกราคม–มิถุนายน 2562). 117–158.
- แม่ชีวิมุตติยา (สุภาพรรณ ณ บางช้าง). *พระไตรปิฎกฉบับพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว*. กรุงเทพฯ: คราฟแมนเพรส, 2557.
- สุชาติ ศรีเศรษฐวรกุล. “การสืบทอดพระไตรปิฎกไบลานอักษรขอมในประเทศไทยและกัมพูชา”. *ธรรมสาร*. ปีที่ 5 ฉบับที่ 1 (8) (มกราคม–มิถุนายน 2562). 73–113.
- Chris Clark. “The Sixth Buddhist Council: Its Purpose, Presentation, and Product”. *Journal of Burma Studies*. Vol. 19 No. 1 (June 2015). 79–112.
- Donald E. Smith. “Chapter 21: The Sinhalese Buddhist Revolution”. In *South Asian Politics and Religion*. Princeton: Princeton University Press, 1966. 453–488.
- Franklin Edgerton. *Buddhist Hybrid Sanskrit Vol. I: Grammar*. New Haven: Yale University Press, 1953–1985.
- _____. *Buddhist Hybrid Sanskrit Vol. II: Dictionary*. New Haven: Yale University Press, 1953–1985.
- G. A. Somaratne. “Middle Way Eclecticism: The Text-Critical Method of the Dhammachai Tipitaka Project”. *Journal of Buddhist Studies*. Vol. 12 (January 2015). 207–239.
- George Doherty Bond. “Chapter 3: The Buddha Jayanti and the Post-Jayanti Period”. In *The Buddhist Revival in Sri Lanka: Religious Tradition, Reinterpretation and Response*. Columbia: The University of South Carolina Press, 1988. 75–129.
- Steven Collins. “On the very idea of the Pali Canon”. *Journal of the Pali Text Society*. Vol. 15 (1990). 89–126.